

Ngayo'y Araw ng mga Yumao. At may nagugunita ako. Nguni't ako'y hindi dadalaw sa mga puntod.

Wala akong pag-aalayan ng mabangong bulaklak at ng mga kandelang tatanglaw sa buong magdamag.

At di rin ako mananalangin alang-alang sa ikapapayapa ng kaniyang kaluluwa sa kaitaasan.

Sapagka't ang kaniyang puntod ay wala sa libingan. Hindi maaring matagpuan sa malamig na lupang siyang hantungan ng lahat ng kinapal. At wala rin siyang kaluluwang aakyat sa langit na siyang dapat kalagyan ng lahat ng magaganda't mabubuting likha.

Siya ay ang aking pag-ibig.

* * *

Ang aming nayon ng Matalahib ay nasa paanan ng bundok ng Banahaw. Ito'y napakalayo sa kabayanan; upang makarating dito ay kailangang tumawid ng tatlong ilog at dumaan sa mga pasikut-sikot na landas. Simula nang masakop ng mga hapon ang Pilipinas, ay wala pang mga singkit na nakararating sa aming nayon, dahil nga sa kalayuan. Sa kabayanan ay may garison ng hapon. At ang bawa't makasalubong sa mga singkit ay pinayuyukod doon. At iyon ang ayaw namin. Kaya bihirang-bihira kaming magtungo sa kabayanan, matangi na lamang kung may mahigpit na pangangailangan.

Ang aming nayon ay madalas dalawin ng mga nagsisipamundok na gerilya. Kung sa aming pulutong ay may napapansin kaming mukhang naiiba, ay sinasapantaha naming siya'y isang gerilya. Ang bundok ng Banahaw ay kanilang ginagawang himpilan, na siyang kuta ng mga mapagmahal sa kalayaan at nakikipaglaban upang mapamalaging buhay ang mga simulaing pinagkamatayan na ng marami.

Kung may mga dumarating na gerilya sa aming nayon ay hindi kami nangangamba. Nakabatid sila na kami'y kanilang kapanalig at nahahandang tumulong sa kanila sa abot ng kaya. Ang karamihan pa nga sa aming mga lalaki ay kabilang sa gerilya, nguni't nagsisitigil sa nayon dahil sa kanilang mga gawain.

Kahabag-habag ang anyo ng mga gerilyang nagtungo sa amin paminsan-minsan. Madaling makita na sila'y nahihirapan sa pamumundok. Kaipala'y marami sa kanila ang hirati sa maalwang

pamumuhay. Napakaginaw sa bundok kung gabi at kung araw nama'y matindi ang init. Bukod pa rito, kailangang maglakad sila sa mga kagubatan. Kung pagmalasin ko ang mga gerilya ay lagi silang marumi, hindi nag-aahit at malalago ang buhok. Gula-gulanit pa ang mga damit. Nguni't kahit ganoon ang kanilang anyo, kahit sa mga mata nila'y nababakas ang labis na pagpupuyat at pagkapagod, kaming lahat sa nayon ay nakatitiyak na ang kanilang puso ay tinitibukan ng marubdob na damdaming hindi namin maaring matarok at sila'y may angking katapangang hindi karani-

la'y sumuko at pagkatapos ay paglakarin hanggang Kapas ay kabilang siya sa mga nakatakas. Hindi ko akalaing mataas pala ang kaniyang napag-aralan. Sapagka't kung pagtingnan ko ang kaniyang anyong mapagpakumba-ba, ang kaniyang mukhang bahagya na lamang ngumingiti kung minsan, ay para bang kahalintulad siya ng marami naming binata sa nayon na di man lamang nakarating sa ikaapat na baytang na paaralan. Ako nga'y nagtaka, sapagka't ang kausap-usap ko pala, akong ipinalalagay na mataas na rin ang napag-aralan sapagka't nakatapos sa haiskul saang mga amerikano sa Pilipinas.

ging tamad ka sa pag-aaral na gaya ng ginagawa ng marami ay maaari ka ngang makatapos sa pag-aaral, nguni't parang wala ka ring natutuhan.

—Sayang at nagkadigmaan. Sana'y nag-aaral na ako sa Maynila.

—Sayang nga.—ang kaniyang tugon.—Ako man ay nanghihinayang rin. Sana'y tapos na ako sa pagka-inhenyero. Ang kapalaran nga naman! Ngayo'y narito ako at hindi nalalaman ang kinabukasan, kung saan ako hahantong.

—Hindi na matatagal marahil. Ang balita ko'y malapit na raw Ang balita ko'y malapit na raw Ang balita ko'y malapit na raw

ALAALA Sa Isang PAG-IBIG

wan sa isang kinapal. Kung kanya naman sila'y aming pinagpipitaganan at hinahangaan, at tinatanggap namin sila nang mahusay kapag dumadalaw.

Sa tanglaw ng mga ilawang tinghoy ay nakikipag-usap sila sa mga matanda sa nayon; ang ibang sa palagay namin ay mga bagungtao o mga binata ay waring nahihiyang makipagkilala sa kadalagahan ng nayon, gayong di malihim ang kanilang pananabik na makaniig ang mga dalagang kaipala'y makapagdudulot sa kanila ng kaligayahang inaasam-asam at pinapangarap sa kanilang malimit na pag-iisa.

Sa mga pangkat na ito ng gerilya nakilala ko si Ding. Siya'y ipinakilala ng aking ama na bagama't di namumundok ay itinuturing na kanilang katulong at isang masugid na kalaban ng mga singkit. Dala ng kaniyang gulang at ng mga gawain sa bukid ay hindi niya kami maiwan, kaming mga magkakapatid at si Nanay.

Si Ding ay kapitan ng mga gerilya, bagama't walang tandang nakalagay sa kaniyang kamisadentrong kaki na lumang-lumang na.

Taga-Maynila siya, ang kaniyang pagtatapat sa amin nang kami'y magkahaarap-harap sa liwanag ng ilawang langis. Siya'y kabilang sa mga nag-aaral sa unibersidad ng Pilipinas na lumahok sa labanan sa Bataan at nang si-

kabayanan, ay higit na may dunong kaysa akin. Ang pagkakilala naming ito, sa ganang akin, ay isang magaling na pagkakataon upang makausap ang isang malawak ang nalalaman; natitiyak kong ang kaniyang sasabihin sa akin ay hindi mga pangaraw-araw na paksa lamang na walang patutunguhan. Inasam-asam ko ang pagbanggit niya tungkol sa mga napag-aaralan sa unibersidad, na noong bago magkadigma ay siya kong pangarap na marating.

Kaming mga taga-nayon ay magagaan ang loob, lalo na't sa unang malas lamang ay napagkilala naming hindi masamang tao ang aming kausap. At si Ding, sa una kong pagkakita, ay gayon. Kaya hindi na kami nagpupuan pagkalipas pa ng ilang sandaling pag-uusap.

Nasabi ko sa kaniya na ako'y nakatapos ng haiskul, bagama't di naman dapat ipagmalaki iyon.

—Aba,—ang tugon niya,—ang makatapos ng haiskul ay mabuti na. Kung ang isa'y matalino ay maaari pang higit ang kaniyang nalalaman kaysa nakapag-aral sa unibersidad,—ang kaniyang dugtong.

—Mahirap ba ang mag-aral sa unibersidad?—ang tanong ko.

—Hindi naman. Nasa sa iyo iyon. Kung magsisikap ka ay magang-magaan, nguni't kung magi-

—Oo, malapit na nga, sapagka't nakuha na nila ang Halmahera at Morotai. Wala nang nalalabi sa kanila kundi ang magtungo rito. Nguni't hindi mo rin natitiyak ang takbo ng pangyayari. Ang balita nami'y dumarami ang mga hapon; idinarating dito.

—Ano naman ang inyong gaganawin kung sakali't dumating na ang mga amerikano?

—Marami kaming gagawin Ngayon pa'y abala kami sa pagsubaybay sa kilos ng mga hapon, kung nasaan ang kinalalagyan ng mga pintungan, sandata, at mga bapor ay aming ipinatatalastas kay MacArthur sa pamamagitan ng radyo. Pagdating nila dito ay sasama kami sa kanila at sasama ring papasok kami ng Maynila.

Sa pagkabanggit niya sa Maynila ay waring nangulimlim ang kaniyang mukha.

—Ang iyo bang pamilya ay nasa Maynila?—ang aking tanong.

—Oo, mayroon pa akong ma-roon at isang kapatid na dalaga. Marahil ay kasinggulang mo siyailan ka na bang taon?

—Ah—ang kaniyang dugtong,—hindi nga pala nagsasabi ng kanilang gulang ang mga babai,—at siya'y napatawa nang ako'y di nakasagot.

Hindi nagluwat ng pakikipag-

Alaala Sa . . .

(Karugtong ng nasa pahina 7)
lilimahid na anyo, sa kaniyang pananamit na marami nang araw sa katawan, ay di ang hindi ako nahabag. Nguni't siya'y tunay na umiibig sa akin, at sa likod ng kaniyang kaayusan ay naroon ang pusong tinitibukan ng pinakamasidhing pagmamahal sa tinubuang-lupa.

—Paano tayo ngayon?—ang aking tanong.

—Ako'y babalik, Nena, pagkatapos ng labanan, at pagkaraang mapalis na sa lupang ito ang ating mga kaaway. Umasa kang sa di magluluwat ay paririto ako upang ikaw'y kunin, Nena,—ang kaniyang pahayag.

—Hindi ka kaya makalimot. Ding?

—Makalimot? Paano kita malilimot, Nena? Hindi ba ikaw ang sa gitna ng kabundukan ay siyang tumatanglaw sa aking mga pag-sisikap? Ikaw ang nakapagparub-dob sa aking kalooban sa sandaling ibig ko nang magulapay sa hirap. Kung paanong hindi ko malilimot ang mga araw ko sa bundok, Nena, ay higit kitang hindi malilimot.

Sa huling gabing iyon ay niya-ya niya akong magpasyal sa tabi ng batis na noo'y bahagyang naliliwanagan ng buwan. Ibig niyang matandaan ang gabing iyon, ang kaniyang wika, samantalang kami'y banayad na naglalakad. At saka, ang kaniyang bulong sa akin, upang di ko malimot ang gabing ito, upang sa pakikipaglapan ko'y taglay-taglayin ang iyong larawang makapagpapalakas sa aking kalooban, ay may hihilingin ako sa iyo.

—Ano iyón?—ang marahan kong tanong.

Nabigla ako sa kaniyang sinabi. Iyon na ang pinakasukdulang pag-subok sa aking naipangakong pag-ibig sa kaniya. Ako'y hindi nakaimik, hindi ko namalayan kung ako'y nakahahakbang pa sa mga sandaling iyon. Nakiusap siyang muli, si Ding na ang tinig ay banayad na banayad na waring tumatagos sa kaibuturan ng aking puso.

—Pabaunan mo ako ng isang sanglang di ko maaaring malimot—ang kaniyang pithaya.

Aywan ko ba kung bakit ako'y di nagkaroon ng lakas na makatanggi sa sandaling iyon; nada-ma kong kailangan niya ako, kailangan niya ako. At nalimot ko ang lahat. . .

(Nasa pahina 19 ang karugtong)

IBONG WALANG PUGAD

Tulambuhay ni *Iñigo Ed. Regalado*

III

Yaong mag-asawa sa tuwa'y nagtalik dahilán sa sanggol na kaibig-ibig, lalo ang lalaking may bálat sa lig at kamag-anakan ni kabisang Tales.

Ang lalaking yao'y masikap sa buhay, walang basag-ulo, Lupo ang pangalan; ang babai'y lubháng mabuti sa bahay, uliráng asawa, Oreng ang palayaw.

Si Lupo'y lumaki sa isáng panahon na ang bayan niya'y saláb sa linggatong, hindi nililimot ang isáng kahapong sinapot ng ulap ng palad na sahol.

Yaong baliw na si pilosopo Tasyo, si Sisa, ang ina ni Crispit Basilyo, gayon din ang bantog na kapitang Tiago ay inabot niya sa bayang San Dyego.

Nang magtulisán na si kabisang Tales siláng mag-aanak ay nagsitalitis sa kiná Sinang nga siya nápasampid nanilbihan doong kain ang kapalit.

Yaong Marya Clarang balita sa dilág saka si Ibarrang sa dunong nábenság dahilán kay Sinang ay kanyáng natatap na nag-iibigan nang masuyo't wagás.

Si Elyas, ang amá ng binatang Senon ay alám din niyang kilabot kahapon, yaon ay lalaking hindi umuurong, buhay ang puhunan sa mabuting layon.

Kaya nga't si Lupo'y masasabi nating namulat ang isip sa madláng hilahil, nadagi ang puso sa mga tiisin at ngayo'y wala nang takot sa panimdim.

Si Oreng ay kanyáng sinuyo't minahál buhat nang umoo sa bahay ni Sinang yaon, nang bata pa'y doon na namuhay at naging dalaga sa paninilbihan.

Kaya nga, si Senday ay pinarang anak, inaring bunga na ng kaniláng palad, —“Dahilán kay Sinang!”—kay Oreng na saád, —“Oo nga!”—ang ayon ng asawang liyág.

(Nasa pahina 19 ang karugtong)

Nakipaglaro Sa . . .

(Karugtong ng nasa pahina 10)

Ricardo. Nang matapos ang awit ay walang pumalakpák. Kapagkaraka nama'y nagparingig ang orkesta ng isáng malinding tugtog. Kinuha ni Ricardo ang tanikalang gintong bigay sa kanya ni Loris ay buong pagngingitngit na itinaapon, at pagkatapos ay tumakbong patungo sa kinauupán kaní-kaniná ng “waitress” na iyóng umawit ng *Ay kalisud!*

Nguni't si Dolores ay wala na.

* * *

Isáng kaibigan ng nawaláng “waitress” ang nagsabi kay Ricardo na pagkatapos ng huling awit ay patakabóng lumabás iyón na hindi nilá matiyák kung humahaguhól o humáhalákhák.

—Ang babaing iyán—ang wika pa kay Ricardo,—ay isá sa mga itinabóy rito ng kapalaran; nakipaglaro siya sa panahón, nguni't matitiyák ko sa inyóng siya'y malinis sa lalong malinis; sa bigláng tingín, siya'y masayá, walang kasing-sayá, nguni't ang puso niya'y lumuluha, at waláng nasasabi-sabi sa aming magkakasama kundi isáng pangalan lamang: Ricardo!

Nagdilím halos ang matá ng binata. Ipinihit ang mga paa at nagbalik sa dakong pinanggalingan. Ang tanikalang itinaapon ay hinanap.

Nang hindi makita ay umiyák na parang bata.

—«o»—

Nalagas . . .

(Karugtong ng nasa pahina 11)

Matagal na hindi kumibo si Gloria. Nang magsalita ay nanganatal ang kanyang tinig.

—Paano ba ang gagawin ko ngayon?

—Bakit?

Umiyak na muli si Gloria.

—Naku, sabihin mo sa akin. . . wala na si Fred. . . paano ang gagawin ko?

—Bakit nga?

—Inom na kaya ako ng lason. naku, sabihin mo sa akin. . .

Nagsasalita siyang tila wala sa sariling bait.

Naunawaan ko ang nais niyang sabihin. Nanlamig din ako nang madama kong nauunawaan ko na siya. Nguni't wala akong mada mang kalutasan, maging sa aking puso.

Ang Kamay . . .

(Karugtong ng nasa pahina 8)

siya at iyo'y isá lamang sa mga kasama sa bahay ay ipinikit na mulí ang mga matá upang makatulog. Waláng anú-anó ay nakaulinig siya ng isáng tinig na nagsabi sa wikang kastila ng salitang *iros*. Nang siya'y dumilat ay nakita niyang ang natatalukbungán ng puti ay nakaluhód sa paanán ng Sagrado Corazon de Jesus na nasa kaniláng altar o dambana. Nagkulubóng siya ng kumot.

Kinaumagahan ay ibinalita ni Ofelia ang nangyari namán sa kanya nang hatingsabí ring yaón. Natutulog din siya noon nang ang bata ay umingit. Nang idilat daw ni Ofy ang kanyang mga matá ay nakitang ang kanyang kulambo ay umaangát ng wala namáng kamáy na nag-aangat. Hindi niya pinansín at ipinaghele ang bata. Waláng anú-anó ay náringig din niya ang isang tinig na nagsabi ng *iros*, katulad ng sinabi rin kay Lucy ng nakatalukbóng ng puti.

(Ang *iros* ay salitang kastila na ang ibig sabihin sa tagalog ay magsialis kayó.)

Nabuo sa akala ng dalawang magkapatid na marahil ay "dinalaw lamang silá ng kalulwa ng kaniláng mahal na iná", kaya't ang kaniláng pinagkayarian ay ipagdasál nilá at ipagpamisa.

Ngayóng mangyari na ang lahat ng nangyari ay saka pa lamang nabuo ang paniwala ni Lucy na sila'y talagang dinalaw ng kalulwa ng kanilang mahal na iná at pinaalis sa pook na kaniláng tirahan sapagka't may malungkot na mangyayari.

Ang malungkot na kinasapitan ng magkapatid na Pamintuan ay lalo pang pinalungkót ng kapahamakang nangyari kamakailán lamang sa kaniláng kapatid na pari, si P. Jose Pamintuan, kura sa purok ng Sampalok na nasagasaan ng isáng "jeep" sa daang M. Earnshaw. Si P. Pamintuan ay namatáy noon din at ang nagpatakbo ng "jeep" ay di man lamang tumigil upang sakloloohan ang paring nasagasaan.

* * *

Ang isá pa sa mga sinawi ng kalupitan ng mga kaaway sa ibayo ng ilog, sa Ermita, ay si koronel Telesforo Martinez ng hukbong pilipino. Itó noon, kasama ng kanyang anak at ng isá pa ring koronel ng hukbo natin sa Mindanaw, si koronel Angeles, ay nagkakanlóng sa kaniláng "shelter" sapagka't nagsalá-salabat ang pun-

IBONG WALANG PUGAD

(Karugtong ng nasa pahina 17)

At nitong si Senday ay maging dalaga silá ang nágisingáng amá't iná niya si Sinang ay manong minsan ma'y nákita at ni sa gunita ay hindi kilalá.

Palibhasa'y bugtong ng dating butihin, butihin din namán, mabini't mahinhin, kayá't ang dalaga ay halos sambahin ng amáng si Lupo't ng ináng si Oreng.

At si Senday namá'y waláng sinasakit kundi ang maglingkod ng buong pag-ibig, pagkámaga na'y sasalok ng tubig, pagbalik sa bahay, linis pa ng linis.

Anupá't ang buhay niláng mag-aanak ay di nálihis sa guhit ng palad kayá't ang kasyahá'y siyang namumugad sa kaniláng dampang laging mapanatag.

(Itutuloy)

long humahaging. Ang bahay nilá ay inakyat upang dakpin si koronel Martinez na pinaghihinalang may kinalamán sa mga lihim na kilusán. Nang waláng nátagpuang tao sa bahay, ang ginawa'y hinagisan ng "hand grenade" ang "shelter" na pinangungublihan ng dalawang koronel na nangamatáy noon din.

Si koronel Martinez ay kabilang sa mga namayani sa Bataan at sa mga nahirap sa Kapas. Nitóng panahón ng *Repúblika* sa ilalim ng pamamatnubay ng *Pangulong* Jose P. Laurel ay itinalagá siya sa Malakanyang upang maging katulong ni heneral Capinpin na noo'y tagapayo o *adviser* ng Pangulo sa lahat ng bagay o suliraning may kinalamán sa hukbo. Sa Malakanyang, si koronel Martinez ay kabilang sa pulutóng ng mahalagang taong may nalalaman sa mga lihim na kilusán. Nang mga hulíng araw ng *Repúblika* ay pinakiusapan ng *Alkalde* Guinto ng Maynila ang *Pangulong Laurel* upang si koronel Martinez ay itilagá sa Siti-Hol sa pagtatatag ng hukbong kung tawagin ay "home guard". Bagamán nakatalagá na si koronel Martinez sa Siti-Hol ay lagi siyang nagtutungo sa Malakanyang upang makipulong at makipagsanggunián sa mga dati niyang kasama.

Ang inasám-asám ni koronel Martínez na ayon sa kanya'y *malupalhatíng araw ng atíng katubusan*, dahil sa kabuhungán ng mga hapón, ay di man lamang niya nakita.

Siya'y namatay na kayakap-yakap ang bandila ng malilinis na simulafn ng Demokrasya.

* * *

Magalang na pinararating namin sa mga giliw na mambabasa na may natitipon na kamíng ulat na nauukol sa nakapanlulumáy na nangyari sa mga pook ng Pako, Ermita, Maalat at Intramuros o loob ng Maynila. Ang unang lathala namin ukol sa mga nangyari doon ay pinamagatang *Sa Kabila ng Ilog* na lumabás sa unang bilang nitóng ILANG-ILANG, ang ikalawa'y pinamagatan namáng *Mga Sinawi ng Kapalaran* at lumabás sa sinundang bilang nitó. Ang mga lathalang itó, na siyang pangatlo, ay inuluhan namán ng *Ang Kamáy ng Tadhana*. Sa susunod na bilang namin ay abangán ninyo ang *Sa Kukó ng mga Ganid* na pinakakarugtong ng mga lathalang nasabi na kababasahan ng iba't iba pang nakanpangingilabot na mga pangyayari.

Alaala Sa . . .

(Karugtong ng nasa pahina 17)

Ibang-iba si Ding nang siya'y magpaalam sa akin; waring nagdagan ang sigla ng kaniyang katawan at natiyak kong sa pagtungo niya sa larangan ay hindi siya maaaring mamatay, alang-alang sa taglay niyang sanglang magpapagunitang may naghihintay sa kaniya sa nayon ng Matalahib. . .

MALUWAT nang nagbalik ang mga amerikano sa Pilipinas. Sa kabayanan ay wala na ang garison ng mga hapon. Nabalitaan na rin namin ang pagsuko ng Hapon. Tahimik na sa kabayanan—malimit na kaming magtungo roon sapagka't wala nang hapong yuyukuran sa daan.

Nguni't si Ding ay hindi ko pa nakikitang muli. Hindi na yata siya magbabalik. Namatay kaya siya? Walang makapagsasabi sa akin sapagka't ang nayon ng Matalahib ay nasa paanan ng bundok at maluwat nang nangagsilisan ang mga gerilya—sila'y nasa kabayanan nang lahat. At sa paglipas ng mga araw ay nadarama kong si Ding ay hindi na magbabalik sa nayon ng Matalahib.

At ngayon ay Araw ng mga Yumao.

At may nagugunita ako—ang aking pag-ibig.

At ang aking pag-ibig ay may puntod sa kaibuturan ng aking puso—ang puntod ng isang pag-ibig na pinagmalupitan ng tadhana o ng kapwa. Alin man sa dalawa ay di makababago sa katotohanang si Ding ay hindi na magbabalik sa akin.

Kaya sa Araw ng mga Yumao ay tatanglawan ko ang kaibuturan ng aking puso.

At harinawa'y wala na ang puntod na iyon—sapagka't pinawi na ng paglimot na siyang nananahanan sa aking puso.

WAKAS

Manila Blue Printing Co. Inc.

ARLEGUI, PANULUKAN NG GUNAW

Tuwirang Importador

Nagtitinda ng mga kagamitan at Kasangkapan ng
Tanggapan at Lahat ng Uri ng mga
Inaangkat na Kagamitan

Gumagawa ng "White Print" at "Blue Print"

usap si Ding sa amn sapagka't dumating na ang kaniyang mga kasamahan at sila'y babalik na sa kanilang himpilan. Nang siya'y magpaalam nang gabing iyon ay di ko malaman kung bakit ako'y nakaramdam ng lungkot gayong noon ko lamang siya nakilala.

Nakaraan ang mga dalawang linggo bago bumalik si Ding. Masayang-masaya siya.

—Nena,—ang batil niya sa akin. —Maaari ka nang magdiwang.

—Bakit,—ang tanog ko. Ano kaya iyon, ang naisip ko naman.

—Ang mga amerikano ay lumunsad na sa Leyte. Narito na muli si MacArthur sa Pilipinas. Pati ang Pangulong Osmeña ay nagtatag na ng pamahalaan doon. Hindi magluluwat at matutubos ang buong Pilipinas.

Ganoon na lamang ang aking galak. Sa buong nayon ay nangaghihiyawan na rin ang lahat sa pagbabalitang dala ng mga gerilya. Iyon na ang katuparan ng aming mga panaginip. Iyon na ang pinakahihintay naming lahat.

Ang kaligayahang nadarama ko nang mga sandaling iyon ay katakata-takang nahalinhan ng pagkagulumihanang nang mapansin kong si Ding ay nakatingin sa akin nang buong amo at waring sinisikap matarok ang aking kalooban.

—Nena,—ang kaniyang tawag sa akin.

Ako'y di kumikibo at hinihintay ang kaniyang sasabihin. Hindi ko madalumang kung bakit nang mga sandaling iyon ay waring nag-aagam-agam ang aking loob, na parang may isang pangyayaring darating na di ko inaasahan. Ano kaya ang naisip ni Ding?

—Marahil ay iyong pagtatahan ang gagawin ko ngayon. Ako man ay nagtataka rin. Natitiyak kong ikaw'y mabibigla, nguni't marahil ay mauunawaan mo rin ako.

Ako'y hindi tumitingin sa kaniyang mukha. Nadarama kong naghihirap ang kaniyang kalooban at may ipagtatapat sa aking isang bagay na di ko man inaasahang magaganap sa napakadaling panahon ay siya ngayong nais niyang iparinig sa akin.

—Ayaw ko sanang gambalain ka pa, Nena,—ang kaniyang patuloy.—At saka, natatakot akong sa loob ng napakaikling panahong ating ipinagkakilala, ay di mo hinihintaying marinig sa akin ang aking sasabihin. Datapwa, Nena, hindi na magluluwat at ako'y pupunta sa ibang pook upang sumagupa sa kaaway, at sa aking pag-

Sa pagsapit ng Araw ng mga Yumao ay may nagugunita si Nena . . . nguni't nais niyang makalimot!

alis ay ibig kong malaman mo Nena, ang damdaming aking tinataglay at tataglayin hanggang saan man ako ipadpad ng kapalaran.

Alam ko na ang kaniyang sasabihin kahi't hindi bigkasin ng kaniyang mga labi. Sumulyap ako sa kaniya at nakita kong siya'y pinagpapawisan at sa mga mata niya'y naglalaro ang isang liwanag na noon ko lamang nakita. Alam ko na nga ang kaniyang ipagtatapat, at naramdaman kong ako'y pinanlalamigan.

—Sa aking pag-iisa, Nena, sa gitna ng mga kakahuyan at sa sandali ng nakapanlulupaypay na pagtahak sa mga landasin sa bundok, ay lagi kitang nagugunita. Aywan ko, nguni't buhat nang gabing tayo'y magkakilala ay sumibol sa akin ang isang damdaming ibig ko mang kuyumin, dahil sa kahihyan sa iyo, ay hindi ko magawa. Hindi ko napaglabanan ang ibinubulong ng aking puso, Nena, kaya ako'y narito ngayon upang, kung iyong mamaramatin, ay ihandog sa iyo ang aking pagmamahal.

Ako'y hindi kumikibo samantalang siya'y nangungusap. Nag-sasalimbayan sa aking isip ang maraming bagay: ang kaniyang mukhang bahagya na lamang kung ngumingiti, ang kaniyang tinig na banayad na banayad, at ang kapalarang kaniyang kinasasadlakan sa pakikipaglaban alang-alang sa isang simulain. Kahabag-habag biguin ang isang katulad niya, ang aking naisalob. Hindi nararapat na ang isang lalaking nagpakita ng katapangan sa larangan ng digma at hangga ngayo'y nagtitis ng hirap at ginaw sa bundok, ng mahabang paglalakbay at pagpapakasakit upang maibagsak ang kaaway ng lahat, ay pabaliking taglay ang ala-ala ng isang pag-ibig na di nakakita ng katugong puso. Iyon ang aking naisip. Nguni't sumusurot din sa aking gunita ang alalahaning kung kailan lamang nakilala ko siya. Oo nga't siya'y marangal, may pananagutan sa pangkat ng gerilya, at sa malas ay di siya isang manlilalang, datapwa,

anong malay ko kung siya'y may naiwang nagmamahal sa lunsod, ano kung may babaing katulad ko ring pinangakuan niya ng pag-ibig?

Ang mga pag-aalinlangan ko ay para bang nahulaan ni Ding nang siya'y muling magsalita.

—Alam kong hindi mo pa ako lubos na nakikilala. Maaari mong hinalain na ako'y may asawa at hindi kita masisisi. Nguni't kung pinagkakatiwalaan mo ang pangungusap ng isang lalaking nakikipaglaban alang-alang sa isang simulain, na siya ko namang inaasahan sa iyo, ay ipinagtatapat ko sa iyong ikaw pa lamang ang babaing nagpatibok sa aking puso ng pag-ibig na di ko kayang batihin. Paniwalaan mo sana ako, Nena. Tunay kitang iniibig.

Ano ang aking maitutugon sa kaniya? Batid kong di magluluwat at siya'y mapapalayo sa akin. Kinakailangan siya ng bayan, lalo na't ngayong napipinto ang pagbabalik ng mga kawal na amerikano. At siya'y hindi makapaghihintay ng matagal—iyon ang nais niyang maipadama sa akin. Kailangang ako'y magpasiya nang madalian. Nguni't paano ako makapagpapasiya? Kung aking pakasuriin, ang nadarama kong damdamin ay hindi tiyakang pag-ibig kay Ding. Nguni't lalo namang hindi pagkasuklam o pagwawalang-bahala. Manapa'y maagaan ang aking loob sa kaniya—kung siya'y aking kaharap ay napupuno ako ng kasiyahan at ang aming pag-uusap ay parang pagtatapatan ng dalawang nagkakauunawaan. Palagay na palagay ang loob ko sa kaniya—iyon marahil lamang ang aking nadarama. Umiibig nga kaya ako? Hindi ko matiyak ang aking maitutugon.

Umalis si Ding nang gabing iyon na lutas ang kaniyang suliranin. Hindi ko natiis na magbaon siya ng hinanakit at mga alalahanin sa kaniyang pagtahak sa bundok, sa kaniyang pakikilaban sa kaaway. Hindi ko nais na sa pagsisikap niyang matulungan ang bayang makaigpaw sa kalupitan ng kaaway ay pasanin pa niya ang bigat ng isang pag-ibig

na walang hantungan.

Sinagot ko si Ding ng "oo." Tinanggap ko ang kaniyang inihandog na pag-ibig, bagama't sa sandaling iyon ay di ko masasabi kung pag-ibig nga ang aking nadarama, sapagka't natitiyak kong ang pagsang-ayon ko'y kaniyang ikaliligaya, kaniyang ikalalakas at ikasisigla sa kaniyang pagtataguyod ng kilusan ng pangkat ng mga gerilyang kaniyang kinabibilangan. At dahil man lamang doon, ay pag-aaralan kong ibigin siya—si Ding.

At nang gabing iyon na magpaalam siya sa akin, nanginginig man ako at pinipilit lamang ang sarili, ay ipinikit ko ang aking mga mata samantalang hinayaan ko siyang maggawad ng halik sa aking mga labi. Pagkatapos ay lumakad na siya na inihahatid ng aking tanaw at nasabi ko sa sarili: Lumigaya ka lamang Ding ay kasiyahan ko na.

At ako'y hindi nagkamali. Natuto akong umibig kay Ding. Nanging laman siya ng aking mga gunita—sa araw at gabi. Ang larawan niya samantalang tumatahak sa kagubatan, kaipala'y samantalang nanunubok sa mga hapon at nakikipagpalitan ng putok sa mga singkit, ay di mapaknit sa aking ala-ala. Natuto akong mangamba sa kaniyang kaligtasan, at ako'y nalipos ng pananabik na siya'y makitang muli. Ano kaya ang kaniyang anyo ngayon? At paano kaya ang aming pagkikita, ang aming hinaharap kung matapos na ang digma, kung siya'y lumisan na sa bundok at manirahan sa siyudad na kaniyang kinahiratihan?

At isang gabi ay humahangos siyang dumating. Hindi ko maliimot ang gabing iyon sapagka't noo'y Bagong Taon at kahit mahirap ang pamumuhay ay ipinagdiwang din ng nayon, kahit pano, ang pagsapit ng isang bagong taon.

Dumating si Ding upang magpaalam sa akin. Upang magpaalam nang di natitiyak kung kailan siya babalik, sapagka't lalahok na siya sa labanan. Hindi magluluwat, ang wika niya, at ang mga amerikano ay lulunsad sa isang pook sa Lusong—hindi niya maipagtatapat kung saan—at nahaharap ang kanilang pangkat sa puspusang pakikilaban.

At ngayon ay nasa aking piling upang magpaalam si Ding. Ano ang aking masasabi? Sa pagkakamalas na muli sa kaniyang nan-

(Nasa pahina 17 ang karugtong)

Maikling Katha
Ni GEMILIANO PINEDA